

بسمه تعالی

تأثیر در آمد حلال بر خانواده

راضیه جلالوند^۱

چکیده

رزق، به معنی قوت و غذایی که انسان می‌خورد، تأثیرات زیادی بر شخصیت انسان می‌گذارد. رزق حلال از آن جهت که حقوق الهی در آن ادا شده است، یکی از موجبات اصلی در تحکیم خانواده است. در این راستا آیات و روایات فراوانی وجود دارد. در کتب حدیثی روایاتی که اثرات رزق حلال و روزی طیب را بیان می‌کند فراوان است. از جمله تأثیرات فراوانی که رزق حلال بر پیکره زندگی خانوادگی می‌گذارد، تأثیر آن بر تحکیم پایه‌های خانواده است. این نوشتار با استفاده از آیات راجع به رزق و روزی حلال و همچنین روایات امام رضا (علیه‌السلام) در این زمینه سعی کرده تا رابطه مستقیم و غیر مستقیم و البته تأثیرگذار رزق حلال در استحکام پایه‌های خانواده را بررسی کند.

کلید واژه: رزق، روزی حلال، خانواده

۱. سطح ۲، مدرسه علمیه فاطمه الزهرا آبادان،

مقدمه

رزق به معنای عطا و بخشش مستمری است که به منظور ادامه حیات با نیاز فرد مطابقت دارد. از آنجا که روزی خداوند، عطای مستمر به آفریدگان است، از آن به رزق تعبیر شده است. مطابق با نیاز فرد بودن یا بهره‌مند شدن فرد از آن، قیودی هستند که موجب نزدیک شدن مفاهیم رزق و کالا به یکدیگر هستند. این پژوهش با موضوع «تأثیر درآمد حلال بر خانواده» این مقاله از روش کتابخانه‌ای استفاده شده است و اهمیت توجه به رزق حلال و آثار آن‌ها پرداخته شد.

۱- مفهوم شناسی

۱-۱- تعریف لغوی و اصطلاحی رزق

واژه روزی، به معنای رزقی است که خداوند متعال برای همه افراد زمین عطا کرده است و همین طور به معنای خوراک روزانه آمده است.^۱ علامه طباطبایی در تفسیر المیزان، در تبیین واژه «رزق» آورده است: کلمه «رزق» که معادل فارسی آن روزی است، یعنی هر چیزی که موجودی دیگر را در بقای حیات و زندگی خود کمک نماید و در صورتی که آن رزق ضمیمه آن موجود و یا به هر صورتی ملحق به آن شود، حیاتش ادامه می‌یابد؛ مانند غذای که زندگی بشر و بقای او به وسیله آن ادامه پیدا می‌کند، به این صورت که غذا داخل بدن انسان شده و جزو بدن او می‌شود. همچنین مانند همسر که در ارضای غریزه جنس آدم او را کمک نموده و مایه‌ی ادامه نسل او می‌گردد. این‌گونه است هر چیزی که دخالت در بقای موجودی داشته باشد، رزق آن موجود شمرده می‌شود.^۲

۱-۲- تعریف لغوی و اصطلاحی روزی حلال

واژه روزی، به معنای رزقی است که خداوند متعال برای همه افراد زمین عطا کرده است و همین‌طور به معنای خوراک روزانه آمده است.^۳ واژه حلال نیز به معنای جایز و روا آمده است.^۴

۱-۳- تعریف لغوی و اصطلاحی خانواده

شاید به نظر برسد که مفهوم «خانواده» از مفاهیمی بسیار روشن و همه فهم است، به گونه‌ای که عامه مردم، اعم از کوچک و بزرگ و باسواد و بی‌سواد، همه آن را می‌فهمند و نیازی به تعریف آن نیست، ولی آن‌قدرها ساده هم نیست. وقتی به منابع واژه‌شناسی مراجعه کنیم، می‌بینیم تعاریف گوناگونی از آن شده و صاحب‌نظران بر اساس تخصص و نیازشان، هر کدام تعریفی از «خانواده» ارائه داده‌اند. برخی خانواده را یک سازمان اجتماعی دانسته، بعضی روابط خویشاوندی و همخونی را اساس تشکیل خانواده تلقی کرده‌اند، عده‌ای دیگر عامل اقتصادی، و گروهی نیز عوامل روانی و جنسی را سبب پیدایش آن قلمداد کرده‌اند.^۵ به هر صورت، همان‌گونه که از منابع دیگر هم برمی‌آید، منظور از «خانواده» در این گفتار، مجموعه‌ای از افرادی است که یکجا در کنار هم زندگی می‌کنند و معیار همزیستی و همبستگی آن‌ها دو چیز است: قرابت یا

۱. مرتضی عمارلو، صادق حیدری، محسن پیش‌آهنگ، مقاله بررسی نقش کسب روزی حلال در پیشگیری از انحطاط خانواده با رویکرد تحلیلی به گزاره‌های، ۵ اردیبهشت ۹۸.

۲. همان.

۳. دهخدا، لغت نامه، ج ۱، ص ۱۰۵.

۴. همان، ج ۲، ص ۹۸۳.

۵. کاتوزیان، حقوق مدنی خانواده، ج ۱، ص ۳-۱.

زوجیت.^۱ بنابراین، خانواده‌های والدینی، تک والدینی یا بدون والدین یا برادران و خواهرانی که با هم زندگی می‌کنند نیز مشمول این بحث خواهند بود.

۲- رابطه روزی حلال و استحکام بنیان خانواده

نظر به اهمیت خانواده و استحکام آن، اسلام از روش‌های متنوع و گوناگونی برای این منظور بهره جسته، از جمله روش‌ها و راه‌کارهای محکم کردن خانواده، بهره گرفتن از روزی و مال حلال و پرهیز از خوردن مال حرام است. دلایل اهمیت نقش روزی حلال در استحکام بنیان خانواده در سخنان و سیره امام رضا(علیه السلام) به قرار زیر است:

۱-۲- روزی حلال و صلۀ رحم

صلۀ رحم و پیوند با خویشاوندان به شکل‌های گوناگون در متون اسلامی از جمله سخنان و سیره امام رضا (علیه‌السلام) مورد تأکید و توجه قرار گرفته است. صلۀ رحم به بازدید از خویشاوندان محدود نمی‌شود، بلکه با سلام کردن، دادن لیوان آب به دست خویشاوند، کمک‌های مالی به خویشاوند و... نیز انجام می‌شود، چنان که محمدبن عبیدالله گوید حضرت رضا(علیه‌السلام) فرمود: «اگر مردی از عمرش سه سال مانده باشد و صلۀ رحم انجام دهد، خداوند عمر سه سالۀ او را به ۳۰ سال تبدیل می‌کند و مشیت خود را به کار می‌بندد.» همچنین، ابونصر بزنطی از حضرت رضا(علیه‌السلام) روایت کرده که حضرت صادق(علیه‌السلام) فرمودند: «با ارحام خود محبت و مهربانی کنید، ولو به شربت آبی باشد و بهترین نوع صلۀ ارحام رفع آزار و اذیت درباره آنان است.» صلۀ رحم، مرگ را به تأخیر می‌اندازد و محبت را در میان خانواده افزایش می‌دهد. همچنین، حسن بن علی و شا از حضرت رضا(علیه‌السلام) روایت کرده که امام جعفر صادق(علیه‌السلام) فرمودند ما نمی‌دانیم چیزی مانند صلۀ ارحام باعث طول عمر می‌شود تا آنگاه که اگر مردی سه سال از عمرش باقی مانده باشد و صلۀ ارحام کند، عمرش ۳۰ سال به طول انجامد و اگر کسی ۳۳ سال از عمرش باقی باشد و او قطع رحم کند، عمرش به سه سال می‌رسد. همچنین، محمدبن فضیل صیرفی گوید حضرت رضا(علیه‌السلام) فرمودند رحم آل محمد(صلی الله علیه وآله) به عرش پروردگار بستگی دارد و می‌گوید: بار خدایا، هر کس با من ارتباط برقرار کند، تو با او ارتباط برقرار کن و هر کس با من قطع رابطه کند، تو با او قطع رابطه کن. همین روش در ارحام مؤمنین نیز برقرار است. سپس این آیه شریفه را قرائت کردند: «وَاتَّقُوا اللَّهَ الَّذِي تَسَاءَلُونَ بِهِ وَالْأَرْحَامَ»^۲ و از خدایی که به [نام] او از همدیگر درخواست می‌کنید پروا نمایید و زنه از خویشاوندان مبرید «

۱. تقوی، جامعه‌شناسی خانواده، ص ۴.

۲. سوره نساء: آیه ۱.

۲-۲- روزی حلال و رعایت حقوق متقابل

در فرض گروهی بودن کار، با توجه به آنکه تعرض به حقوق و دارایی دیگران حتی اعضای خانواده مجاز نیست؛ اعضای خانواده موظف هستند به حقوق یکدیگر احترام بگذارند، از فریب یکدیگر و دیگر راههایی که موجب حرام شدن درآمد می شود خودداری ورزند، آنچه برای خود می پسندند برای دیگر اعضای خانواده نیز بپسندند و آنچه برای خود نمی پسندند برای دیگر اعضای خانواده نیز نپسندند. بدیهی است که رعایت متقابل این اصول و حقوق به استحکام خانواده کمک می دهد. از همین رو، امام رضا (علیه السلام) رباخواری، مال حرام، کم فروشی در کیل و وزن و ... را از گناهان کبیره دانسته و از آن نهی کرده اند^۱

با توجه به آنکه یکی از راه های صلۀ رحم کمک مالی به خویشان است، بدیهی است که مال و روزی حلال در ایجاد محبت بین خانواده و استحکام آن نقش بسزایی دارد. از همین رو، امام رضا (علیه السلام) درباره نقش صلۀ رحم در ایجاد محبت بین خانواده فرموده اند: «مَثْرَأَةٌ فِي الْمَالِ مَحَبَّةٌ فِي الْأَهْلِ»^۲ صلۀ رحم موجب افزایش مال و محبت بین خویشان است»

چنانچه کار، گروهی نباشد، یعنی رئیس خانواده در مقام مسئول معاش و رفاه خانواده، از طریق کار، درآمد و روزی حلال، معاش و رفاه خانواده را عهده دار شود، اتفاق به خانواده و اداره معیشت ایشان به نوعی صلۀ رحم بوده و موجب دوستی و محبت می شود و در نتیجه به استحکام خانواده می انجامد. از طرفی، چنانچه گذشت، همسر می تواند با ایجاد محیط آرام و خوب خانواده، خوش رویی و حفاظت از دارایی شوهر که به نوعی مربوط به خانواده است، به استحکام خانواده کمک کند.

۲-۳- روزی حلال و محبت به دیگران و خوشحال کردن ایشان

خوشحال کردن دیگران و محبت به آنها به خصوص اعضای خانواده از سوی معصومان از جمله امام رضا (علیه السلام) تشویق و توصیه شده است. بدیهی است که خوشحال کردن دیگران از جمله اعضای خانواده و محبت به ایشان از راه های گوناگون از جمله توجه مالی از طریق روزی حلال امکان پذیر است.

امام رضا (علیه السلام) فرموده اند: «مَنْ فَرَّجَ عَنْ مُؤْمِنٍ فَرَحَ اللَّهِ قَلْبُهُ يَوْمَ الْقِيَامَةِ»^۳ هر کس گرفتاری مؤمنی را برطرف کند، خداوند دل او را در روز قیامت شاد کند» و نیز به نقل از رسول خدا (صلی الله علیه وآله) فرموده - اند: «رَأْسُ الْعَقْلِ بَعْدَ الدِّينِ التَّوَدُّدُ إِلَى النَّاسِ - وَاصْطِنَاعُ الْخَيْرِ إِلَى كُلِّ أَحَدٍ بَرٍّ وَفَاجِرٍ»^۴ سر عقل، پس از ایمان به خدا، جلب دوستی مردم است و نیکی کردن به هر آدمی؛ خوب یا بد»

۱. عطاردی، مسند الامام الرضا (علیه السلام)، ج ۱، ص ۲۶۵-۲۶۷

۲. محمدی ری شهری، حکم النبی الأعظم (صلی الله علیه و آله و سلم)، ج ۲، ص ۱۳۷.

۳. محدث عاملی، تفصیل وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، ج ۱۶، ص ۳۷۲.

۴. محمدی ری شهری، خرد گرایی در قرآن و حدیث، مترجم: مهریزی، مهدی، ص ۲۴۲.

۳-۷- دعا و نیایش

دعا و نیایش به درگاه خداوند نیز از راه‌های بسیار مهم در جلب و افزایش روزی است. چنانچه امام صادق (علیه‌السلام) می‌فرماید: راستی خداوند عزوجل روزی مومنان را آن‌چنان که تصور نمی‌کنند به آن‌ها می‌رساند و این بدان جهت است که بنده چون راه بدست آوردن روزی خویش را نداند بسیار دعا و نیایش می‌کند.^۱

۴-۷- کتمان فقر

یکی از کلیدهای وسعت روزی حلال، پنهان کردن فقر است. پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله) در این باره می‌فرماید: کسی که گرسنه شود یا احتیاجی داشته باشد ولی آن را از مردمان پنهان کند و تنها نزد خداوند بگوید، بر خداوند است که یک سال روزی حلال روزیش نماید.^۲

۵-۷- کمک و یاری به مومنان

یکی از رایج‌ترین کمک‌ها در میان مردم، انفاق و صدقه دادن است، که یکی از مهم‌ترین مصادیق، کمک و یاری مومنان به شمار می‌رود. مردم عموماً عادت دارند بر حسب اعتقادات مذهبی خود، روزانه و یا هفتگی وجهی را به عنوان صدقه به دیگران بدهند. خصوصاً اگر با خطری مواجه شده باشند و یا قصد سفری را داشته باشند.^۳ این عمل علاوه بر اینکه یک نوع بیمه برای آن‌ها محسوب می‌شود، باعث تزکیه نفس، پاکی و افزایش روزی^۴ آن‌ها نیز می‌گردد.

۸- اهمیت کسب حلال

در حدیثی از رسول خدا (صلی الله علیه و آله و سلم) آمده است: «مُحَمَّدٌ بْنُ أَحْمَدَ الْأَسَدِيُّ الْبَرْدَعِيُّ عَنْ رُقَيْيَةَ بِنْتِ إِسْحَاقَ بْنِ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عَنْ أَبِيهَا عَنْ آبَائِهِ (عليه السلام) قَالَ قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلی الله علیه و آله و سلم) لَا تَزُولُ قَدَمَا عَبْدٍ يَوْمَ الْقِيَامَةِ حَتَّى يُسْأَلَ عَنْ أَرْبَعٍ عَنْ عُمَرِهِ فِيمَا أَفْنَاهُ وَ شَبَابِهِ فِيمَا أَبْلَاهُ وَ عَنْ مَالِهِ مِنْ أَيْنَ كَسَبَهُ وَ فِيمَا أَنْفَقَهُ وَ عَنْ حُبِّنَا أَهْلَ الْبَيْتِ»^۵ هیچ بنده‌ای در روز قیامت قدم از قدم برنمی‌دارد تا درباره چهار چیز مورد بازجویی قرار گیرد: نخست از عمرش که در چه راه آن را سپری کرده است، دوم جوانی‌اش را چگونه و

۱. احسان بخش، آثار الصادقین، ج ۷، ص ۱۰۳.

۲. قاسمی، گشایش روزی، ص ۱۱۰.

۳. تشکر، رزق حلال، ص ۴۶.

۴. آمدی، غرر الحکم و درر الکلم، ترجمه: هاشم رسولی محلاتی، ج ۱، ص ۱۳۱، ح ۱۰.

۵. مجلسی، بحار الانوار، ج ۷، ص ۲۵۸.

در چه راهی تمام کرده است، سوم از ثروتش که از کجا بدست آورده و در چه راهی آن را مصرف کرده است، چهارم از محبت ما اهل بیت.

کتاب بحار الانوار به نقل از کتاب «مَسَائِلِ الرِّجَالِ لِمَوْلَانَا أَبِي الْحَسَنِ الْهَادِي (عليه السلام)» نقل می کند که: قَالَ مُحَمَّدُ بْنُ هَارُونَ الْجَلَّابُ قُلْتُ رُوِينَا عَنْ آبَائِكَ أَنَّهُ يَأْتِي عَلَى النَّاسِ زَمَانٌ لَا يَكُونُ شَيْءٌ أَعَزَّ مِنْ أَخٍ أُنَيْسٍ أَوْ كَسْبٍ دِرْهَمٍ مِنْ حَلَالٍ فَقَالَ لِي يَا أَبَا مُحَمَّدٍ إِنَّ الْعَزِيزَ مَوْجُودٌ وَلَكِنَّكَ فِي زَمَانٍ لَيْسَ شَيْءٌ أَعْسَرَ مِنْ دِرْهَمٍ حَلَالٍ وَ أَخٍ فِي اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ^۱؛ راوی روایت می گوید: از امام هادی (علیه السلام) سؤال کردم که از پدران شما نقل می شود که فرموده اند زمانی بر مردم می آید که کمیاب است در آن زمان، برادری که بتوان با آن مأنوس شد و یا درهم حلالی که بتوان بدست آورد حضرت فرمودند: بالاخره چیز کمیاب یافت می شود ولی تو در زمانی زندگی می کنی که بدست آوردن مال حلال و برادر که برادری او برای خدا باشد سخت تر از آن چیز دیگری نیست.

نتیجه گیری

طبق تعالیم اسلامی، انسان آمیخته ای از جسم و روح است که برهم تأثیر متقابل داشته و از عوامل موثر در سلامت روح، استفاده صحیح و مطلوب از رزق است؛ به طوری که هرگونه سهل انگاری و بی توجهی به این موضوع پیامدهای منفی و زیانباری به دنبال خواهد داشت. درهمین راستا، مکتب متعالی اسلام، نسبت به تأمین رزق خانواده از راه صحیح آن، توجه ویژه نموده و مسأل؟ رزق حلال را، در مورد انسان و خانواده اش مطرح و به بیان تأثیر رزق حلال و حرام در زندگی او می پردازد. لیکن از آنجایی که عللی همچون ناآگاهی، شرایط سخت اقتصادی یا حرص و طمع برخی افراد، موجب غفلت از این امر مهم شده و سعی در تأمین رزق خانواده از راه نادرست آن دارند، لذا انسان موظف به دقت یا اصلاح دیدگاه خود نسبت به تأمین معاش است؛ تا خود و خانواده اش از آثار سوء حرام خواری در امان مانده، و به تربیت دینی دست یابد.

۱. مجلسی، بحار الانوار، ج ۱۰۰، ص ۱۰

منابع و مأخذ

*قرآن کریم

* نهج البلاغه

منابع عربی

- ۱- ابن فهد حلی، احمد بن محمد، آیین بندگی و نیایش (ترجمه عدّه الداعی)، چاپ اول قم: بنیاد معارف اسلامی، ۱۳۷۵.
- ۲- الراوندی، قطب الدین، الدعوات، چاپ اول، قم: مدرسه الامام المهدی (عجل الله)، ۱۳۶۶.
- ۳- حر عاملی، محمد بن حسن، وسائل الشیعه، ج ۱۷، چاپ اول، قم: مؤسسه آل البيت (علیه السلام)، ۱۴۰۹ ق.
- ۴- دیلمی، حسن، ارشاد القلوب، چاپ اول، قم: انتشارات رضی، ۱۴۱۲ هـ.ق.
- ۵- راغب اصفهانی، حسین بن محمد، المفردات فی غریب القرآن، چاپ اول، بیروت: انتشارات دارالعلم الدار الشامیة، ۱۴۱۲ ق.
- ۶- سند، محمد، سند العروة الوثقی (کتاب الطهارة)، ج ۱، چاپ اول، قم: انتشارات صفی، ۱۴۱۵ هـ. ق.
- ۷- صدوق، ابوجعفر محمد بن علی بن بابویه، عیون اخبار الرضا، ج ۱، چاپ اول، تهران: انتشارات جهان، ۱۳۷۸.
- ۸- عطاردی، عزیزالله، مسند الامام الرضا (علیه السلام)، ج ۱، چاپ اول، مشهد: آستان قدس رضوی، ۱۴۰۶.
- ۹- فیض کاشانی، محمد بن شاه مرتضی، محجه البیضاء، ج ۳، چاپ چهارم، قم: جماعه المدرسین بقم، مؤسسه النشر الاسلامی، ۱۴۱۷ ق.
- ۱۰- قمی، عباس، سفینه البحار، تهران: انتشارات دارالاسوه و للطباعه و النشر، ۱۳۷۳.
- ۱۱- کلینی محمد بن یعقوب، الکافی، ج ۹، قم: انتشارات دارالحديث للطباعه و النشر، ۱۴۳۰ هـ.ق.
- ۱۲- مجلسی، محمدتقی، روضه المتقین فی شرح من لا یحضره الفقیه، ج ۱۳، چاپ دوم، قم: مؤسسه فرهنگی اسلامی کوشانبور، ۱۴۰۶ ق.
- ۱۳- کلینی، محمد بن یعقوب، کافی، ج ۲، چاپ چهارم، تهران: انتشارات دارالکتب الإسلامیة، ۱۴۰۷ ق.
- ۱۴- مجلسی، محمدباقر، بحار الانوار، ج ۱۰۰، چاپ سوم، بیروت: انتشارات دارالاحیاء التراث، ۱۴۰۳.

۱۵- محدث عاملی، محمدبن حسن، تفصیل وسائل الشیعه الی تحصیل مسائل الشریعه، ج ۱۶، چاپ اول، قم: انتشارات آل البيت، ۱۴۰۹.

۱۶- محمدی ری شهری، محمد، حکم النبی الأعظم (صلی الله علیه و آله و سلم)، ج ۲، چاپ اول، قم: موسسه علمی فرهنگی دارالحديث، سازمان چاپ و نشر، ۱۴۲۹ هـ.ق.

منابع فارسی

- ۱۷- احسان بخش، صادق، آثار الصادقین، ج ۷، قم: انتشارات دارالعلم، ۱۳۶۶، ص ۱۰۳.
- ۱۸- آمدی، عبدالواحد، غرر الحکم و درر الکلم، ترجمه: هاشم رسولی محلاتی، ج ۱، قم: انتشارات دارالکتاب الاسلامی، ۱۳۸۱.
- ۱۹- تشکر، احمد، رزق حلال، چاپ اول، قم: انتشارات صالحان، ۱۳۸۷.
- ۲۰- تقوی، نعمت الله، جامعه شناسی خانواده، چاپ دوم، تهران: انتشارات دانشگاه پیام نور، ۱۳۷۶.
- ۲۱- خوانساری، آقا جمال، شرح آقا جمال خوانساری بر غرر الحکم، ج ۴، چاپ اول، تهران: انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۶۶.
- ۲۲- دهخدا، اکبر، لغت نامه، ج ۱، تهران: نشر وزارت ارشاد اسلامی، ۱۳۶۱.
- ۲۳- صدوق، ثواب الأعمال و عقاب الأعمال، ترجمه: صادق حسن زاده، چاپ اول، تهران: انتشارات ارمغان طوبی، ۱۳۸۲.
- ۲۴- فراهانی فرد، سعید، نگاهی به فقر و فقر زدایی از دیدگاه اسلام، چاپ اول، بی جا: انتشارات کانون اندیشه جوان، بهار ۱۳۷۸.
- ۲۵- قاسمی، محمدعلی، گشایش روزی، چاپ اول، قم: انتشارات نورالزهراء (سلام الله علیها)، ۱۳۸۸.
- ۲۶- قرشی بنایی، علی اکبر، مفردات نهج البلاغه، ج ۱، تهران: مرکز فرهنگی نشر قبله، ۱۳۷۷.
- ۲۷- کاتوزیان، ناصر، حقوق مدنی خانواده، ج ۱، تهران: انتشارات بهمن برنا، ۱۳۷۱.
- ۲۸- محمدی ری شهری، محمد، خردگرایی در قرآن و حدیث، مترجم: مهریزی، مهدی، چاپ سوم، قم: موسسه علمی فرهنگی دارالحديث، ۱۳۸۷ هـ. ش.
- ۲۹- _____، میزان الحکمه، ترجمه: حمیدرضا شیخی، ج ۵، چاپ دوم، قم: انتشارات دارالحديث، ۱۳۷۷.
- ۳۰- مطهری، مرتضی، مجموعه آثار، ج ۲۲، تهران: انتشارات صدرا، بی تا.

سایت، مقاله

۳۱- مرتضی عمارلو، صادق حیدری، محسن پیش آهنگ، مقاله بررسی نقش کسب روزی حلال در پیشگیری از انحطاط خانواده با رویکرد تحلیلی به گزاره‌های، ۵ اردیبهشت ۹۸.

۳۲- سایت پژوه، برگرفته از مقاله «کسب روزی حلال»، تاریخ بازیابی ۱۳۹۸/۰۴/۲۷.

۳۳-<https://www.aviny.com/article/maghaleRoziHalal.aspx>